

A József Attila-díjas erdélyi születésű költő, író, műfordító Szabó T. Anna négy, felnőtteknek írt verseskötete után az idén megjelentette első gyermekverskötetét. Kiforrott egyéni stílusú költészetéből elsősorban az esztétikum, a könnyed elegancia, a magas fokú nyelvi megformáltság az, ami a gyermekverseiben is megjelenik. Szabó T. Anna játszik. Játsszik akkor is, amikor a felnőtteknek ír, és akkor is, mikor a gyermekeket hívja önfeledt, örömteli játéokra.

A kötet megjelenése nem előzmény nélküli, hiszen Szabó T. Anna gyermekverseit eddig is a legrangosabb gyermekverskötetekben, gyűjteményekben olvashattuk, így a 2004-ben a Csimota Kiadó által megjelentetett, Alföldi Róbert által szerkesztett Formák a tubusból és a 2008-ban a Csimota és a Magvető által közösen megjelentetett Kerge ABC című kötetekben. A mostani kötetbe két korábban megjelent, Pagony/Csimota és a Csodacseruza kiadók által napvilágot látott, reprezentatív mai magyar gyermekvers-antológiából, a 2005-ben megjelent Friss tinta!-ból, illetve a 2010-ben megjelent Aransityakból is kerültek be gyermekversek. A Tatoktatok, amely tehát közel tíz év gyermekversterméséből állt össze, egységes, jól meghatározott koncepciót tükröző, kiforrott gyermekköltészetéről tanuskodó kötet.

A könyvben található hatvan vers nyolc ciklusba szerveződik (Nyelvpörgető, Családláda, Mosolymosó, Nyártél, Tearózsa, Varázsdalok, Állatkertész, Vadulás). Az első és utolsó ciklus erőteljes megformálást, fokozott zeneiséget tükröző verseket rostál egybe, méltón indítva és zárva, egységes egészbbe szervezve, nyelvi keretbe foglalva a közbeeső hat ciklus darabjait. A versekben bemutatott mikro- és makrokozmosz mellett jelen vannak a versekben a képzeletvilág különleges szüleményei (Fakatica, Kalap-ács, Üregér). A ciklusok tematikája követi a gyermeki világ legfontosabb valóságreszleteit: a nyelv/beszédelsajátítás folyamatát, a családot, a higiéniai szabályok betartásával kapcsolatos kellemetlenségeket, az évszakokat, a természet elemeit, jelenségeit, az állatvilágot, a varázslást és az egykori vagy képzelt világokat.

A kötet bravúros rímjátéokra épülő címadó verse (Tatoktatok) mindjárt az első, a tizenkét mondókaszerű verset tartalmazó Nyelvpörgető című ciklusban foglal helyet. Ez a toldalékok igei származtatásából nyert hapax legomenon (tatoktatok) alkotja a kitűnő nyelvi leleményre, a ragrímre épülő vers kérdés-felelet játékát. A játékoságot fokozza a toldalék magas és mély hangrendű változatának variációja („tatoktatok”–„tetektetek”). A kötet első verse tehát izgalmas nyelvi játék-sorozatra invitálja az olvasót, aki a számos agy- és ejtéstorna folytán akár „be is vadulhat” a kötet záró ciklusáig (Vadulás). A kötet első ciklusában foglalnak helyet a címükben is nyelvi hangjátéokra utaló versek: a Pisszegős, melyben a csendre intő hangutánzó szavak képezik a sorvégek hangzásbeli összecsengését (Psszt!, Ssss!); a Három nyelvtörőgető, melynek darabjai külön-külön is megérnek egy-egy nyelvi-stilisztikai elemzést; a mássalhangzó-torlódások gyakoriságára és az egyetlen magánhangzóra hangszerelt szakaszok által érzékeltetett felnőtt-kamasz szellemi pingpong-játék, a népi névcsúfolókat idéző Pörölő című vers; az idegen hangzású főnevek és jelzős szerkezetek felsorolására, vagyis egyetlen nyelvi-stiláris eszköz dominanciájára épülő Na ezt jegyezd meg!, a „fa” főnév nem hétköznapi szókapcsolataira, szóösszetételeire és jelentésmezőjére rájátszó zseniális verses mese a Famese; a kalapács/kalap-ács kirímelt felidéző Kalapács-dal; az ötletes (nemez-nem ez) nyelvtani homonimára épülő Nemezelés; valamint a kancsalrímeket segítségül hívó játékos Kicsi kéz. „Kaotikus romantikus, / szarkasztikus skolasztikus, / eklektikus statisztikus, / hipnotikus politikus” (Na, ezt jegyezd meg!).

A második ciklus (Családláda) a családot idézi a hétköznapi és az ünnepek valóságában. A ciklus címében rejtőző szólánc bravúrja játékos családbemutatást ígér. Olyan humoros versek, mint a refrénre épülő Származás, a szabályos 4/3-as lüktetésű Apa mondja, a szigorú anyaképet idéző Anya mondja, a ragrimes, melegséget sugárzó Gatget és a meghitt családi ünnepi hangulatot megjelenítő 4/3-as, 3/2-es váltakozó ritmusú Gyertyaég kerülnek ebbe a ciklusba. A humor forrásait itt is rímfaragás, a játékos szóhasználat, valamint az erőteljes ritmus képezik, melyek a jó gyermekvers zeneiségének elmaradhatatlan kellékei: „Mama mindig mosogat, / gat, gat, gat, / állandóan rakosgat, / gat, gat, gat.” (Gatget)

A legtöbb (tizennégy) verset felölelő ciklus, a Nyártél négy évszak jellegzetes történéseit, jelenségeit örökíti meg gyermeki látással, érzékletes, hangulatos megjelenítéssel. „Télidőben jó eséllyel / számolhatsz a hóeséssel, / csúszós faggal, csípős dérral, / sziszegősen szűrő széllel” (Télidőben).

Az évszakokkal kapcsolatos ismeretek, akárcsak a természettel, állat- és növényvilággal kapcsolatosak, kétségtelenül nem hiányozhatnak egyetlen gyermekverskötetből sem. A ciklus minden darabja egy-egy évszak díszletét vázolja fel a gyermeki kíváncsiságból táplálkozva, mely olykor titokzatos világot sejtet: „Langyos ködbe balzsamozva, / mint az őszi csillagok, / néznek – titkon sejtéd őket – / gyermekarcú angyalok.” (Leskelődők)

A Tearózsa című ciklus könnyed, finom, lírai darabokat foglal magában a természetben uralkodó állandó mozgást, a körforgást érzékeltetve: Teázik a tearózsa, Szőlő, Szélkalap, Pityang. A versekben kibontakozó képi világ az antropomorfizáló gyermeki természetszemléletet tükrözi.

Izgalmas őszi világot idéz a kilenc versből álló Varázsdalok ciklus. A hagyományos népi élet ismert elemeit vagy az archaikus világ feledésbe merült ismérveit jelenítik meg a Kiszehajtás, a Lucázás, a Boszorkánydal, a Varázsdal, a Sámándal című versek: „Luca napján nincsen munka, / dolgoztatok eleget! / Ne mossatok, ne fonjatok, / ne süssetek kenyeret!” (Lucázás).

A következő ciklus, az Állatkertész varjakat, cinegét, lovakat és egyéb érdekes állatot sorolhat fel. Továbbá a Ki ez itt? című versben szereplő, több darabból álló, négy soros találós kérdésre emlékeztető, párbeszédre épülő versikékből a nünükéről, a makiról, a Hanamanamáról, a nanduról, az albatroszról és a sakáról tudhatunk meg roppant szellemes és érdekes dolgokat.

„– Ki ez itt, mondd, mama! Na, ki? / – Ez bizony egy mama-maki. / – De mért van két feje neki? / – Mert a kölykét felemeli.” (Ki ez itt?)

A szerző dalszövegíró képességéről tesznek tanúbizonyságot az utolsó ciklus (Vadulás) zseniális dalai (a swing vagy a blues lüktetését imitáló Vitéz dal és a Kalózdal), melyek olyannyira fülbemászóak, hogy lehetetlen nem dúdolni őket egy-két felolvasás után. Az utolsó ciklusban az előbbieken kívül a különleges figurákat bemutató Két vérműl és Az üregér, valamint a szerencsejátékokban rejllő veszélyt megéneklő Szerencsejáték című versek foglalnak helyet, illetve a Friss tinta antológiából jól ismert Nemzetközi medve-induló, amely különböző magánhangzókra variáltan ismétli meg a költemény első szakaszát.

A költő a felfokozott hangulat tetőfokán hagyja abba ezt a végeérhetetlen játékot. Erre utal a kötet záró akkordja („és a töb/bi”), mintegy érzékeltetve, hogy ez a nyelvi játék, rímes tréfa a végtelenségig folytatható, nyelvünkben ugyanis kiaknázhatatlan játékforrás

rejlük.

A kötet erénye a tartalmi szempontokon (a gyermeki, kedves világ bemutatásán) túl a versmondás, a versszöveg megformáltságában, akusztikai-zenei kifejezőerejében rejlik. Szabó T. Anna nagyszerűen uralja a nyelvet. Erről tanúskodik kitűnő rímtechnikája, verseiben valamennyi ismert rímfajtaival zsonglörködik.

A költemények verselése általában hangsúlyos, a hagyományos népdalformák mintájára épít, a népdalok egyik leggyakrabban előforduló nyolcas (Télidőben), tízes (Zenebona), felező tizenkettes (Augusztus) verssoroktól a tizennégyes hosszúságú sorokig (Úregér), az újszerű rövid ötös szótagszámú verssoroktól (Fogmosóvers) a képversig (Körforgás).

Formai szempontból nemcsak a verssorok felépítésére jellemző a változatosság, hanem a versépítkezés, szövegtagolás másik jellemzőjére, a versszakaszok struktúrájára is, melynek gazdag palettájával kísérletezik a szerző. A strófatípusok a kétsorosaktól (Augusztus) a harminckét soros versformáig (Famese) terjednek. E két szélsőséges hosszúságú tagoláson belül megtaláljuk a hagyományos, szabályos négysoros (Gyertyaég, Kicsikéz) és a modern versképű strófaszerkezetet (Körforgás) is.

Ugyancsak nyelvi leleményességre utal a szóválasztás. A szógrammatika stílári lehetőségeinek kiaknázása mellett a költő különleges hangzású szavakat választ, melyek a versek zeneiségét erősítik, akusztikai telítettséget kölcsönöznek a versek hangzásvilágának. Egyéni alkotású szavak nemcsak a címekben érhetők tetten (a metaforikus „vattahó”, a szokatlan szóösszetételek, mint az „állatkertész”, a „nyártél”, a „mosolyosó”, a „szélkalap” vagy az éppen közönségességével ható predikatív viszony egy szóba sűritése: „gyertyaég”), hanem a versszövegben is: „fatanáruraság”, „almajáró almaság”, „napernyővirágok” stb.

Derűs, gyermeki világ bontakozik ki előttünk a kötet lapjairól, és ebben a hatáskeltésben nagy szerep jut a nemzetközileg elismert Kárpáti Tibor összetéveszthetetlen stílusú rajzainak.

Az egész kötet egy nagyszerű nyelvi játék. A létezés örömeinek, a világ felfedezésének, megélésének gyönyöre az, ami a Tatoktatok kötetből sugárzik. Modern nyelvi ötletei, rímtréfái, szógyötrései könnyed játékosságról, ösztönös rátermettségről, költői tehetségről vallanak. Szabó T. Anna kötete komolyan veszi a gyereket: ezt bizonyítja a nyelvi megformáltság igényessége. Gyermeknek írni nem holmi ügyögést jelent, hanem a legkomolyabb feladatot, hiszen a gadameri értelemben vett játék csak akkor mutatkozik meg, ha komolyan vesszük. Ez a játékos komolyság és igényesség avatja Szabó T. Anna kötetét az utóbbi években megjelent egyik legrangosabb gyermekversköteté.

Kategória: Téka

Denumire autor: Makkai Kinga

Látó Szépirodalmi Folyóirat